

Jøren Humlum

Replik til Erik Rasmussen

Jeg er glad for, at redaktionen af *Politica* har givet mig lejlighed til at svare på den kritik, Erik Rasmussen i dette nummer har givet af min licentiatafhandling *Politisk argumentation*. Glad, ikke blot fordi jeg således får mulighed for at replicere Erik Rasmussen, men også fordi jeg på denne måde måske kan give bladets læsere et kort indblik i, hvori uenigheden mellem Erik Rasmussen og mig består – og åbenbart fortsat vil bestå.

Hvad angår afhandlingens *form*, bemærker Erik Rasmussen, at den er »fortiter in modo«. Denne kritik må jeg vel tage til mig. Jeg har ofte bemærket – også i mundtlige diskussioner – at mit engagement i problemerne let får mig til at vælge en facon, der af folk, der ikke kender mig, opfattes som aggressivitet. Dette er naturligvis beklageligt. Men på den anden side synes jeg ikke, at Erik Rasmussen selv er særlig tilbageholdende i sin »modo«. Hvis dette også for hans vedkommende er udtryk for engagement, er det jo kun glædeligt.

Erik Rasmussens kritik består, som naturligt er, i kommentarer til en række punkter, som han er utilfreds med i min afhandling. Men denne punkt-kritik vil næppe bibringe læseren den fornødne bevidsthed om problemernes sammenhæng. Jeg har derfor forsøgt – ikke en punkt-for-punkt-tilbagevisning af Erik Rasmussens kritik – men derimod et mere sammenhængende svar. Dette skal ikke opfattes som en undskyldning for at svare undvigende på kritikken: Jeg bilder mig ind, at jeg med den valgte fremgangsmåde kan give et fyldestgørende svar også på de enkelte kritikpunkter.

Først vil jeg gøre opmærksom på, at der på en række punkter næppe kan være nogen reel uenighed mellem Erik Rasmussen og mig, selv om Erik Rasmussen får det til at lyde sådan. Det gælder blandt andet tilfælde, hvor Erik Rasmussen desavouerer mine dispositioner af metodisk art, uden at han tør tage skridtet fuldt ud og desavouere metoden som sådan. Og det gælder også Erik Rasmussens uforholdsmæssigt store interesse for problemer, der efter min bedste overbevisning er af rent terminologisk art.

Hvad angår det *metodiske*, så har jeg for eksempel svært ved at se noget perspektiv i Erik Rasmussens kritik af, at min afhandling først og fremmest er en »logisk eksercits«. Da Erik Rasmussen jo næppe kan mene, at der er noget galt i at være logisk, må hans synspunkt vel blot være, at logikken ikke er en tilstrækkelig ingrediens i videnskaben. Det er jeg helt enig i. Jeg stiller mig derfor undrende over for Erik Rasmussens påstand om, at jeg ikke har forstået, at logikken ikke konstituerer videnskaben. For det første har jeg aldrig hævdet, at logik konstituerer videnskaben, for det andet har jeg klart givet udtryk for, hvad der reelt er det modsatte synspunkt, nemlig i min kritik af koherensteorien (pp. 91-93) og rationalismen (pp. 104-106): Realvidenskab kræver et empirisk »input«, der så bearbejdes

Jøren Humlum

Replik til Erik Rasmussen

Jeg er glad for, at redaktionen af *Politica* har givet mig lejlighed til at svare på den kritik, Erik Rasmussen i dette nummer har givet af min licentiatafhandling *Politisk argumentation*. Glad, ikke blot fordi jeg således får mulighed for at replicere Erik Rasmussen, men også fordi jeg på denne måde måske kan give bladets læsere et kort indblik i, hvori uenigheden mellem Erik Rasmussen og mig består – og åbenbart fortsat vil bestå.

Hvad angår afhandlingens *form*, bemærker Erik Rasmussen, at den er »fortiter in modo«. Denne kritik må jeg vel tage til mig. Jeg har ofte bemærket – også i mundtlige diskussioner – at mit engagement i problemerne let får mig til at vælge en facon, der af folk, der ikke kender mig, opfattes som aggressivitet. Dette er naturligvis beklageligt. Men på den anden side synes jeg ikke, at Erik Rasmussen selv er særlig tilbageholdende i sin »modo«. Hvis dette også for hans vedkommende er udtryk for engagement, er det jo kun glædeligt.

Erik Rasmussens kritik består, som naturligt er, i kommentarer til en række punkter, som han er utilfreds med i min afhandling. Men denne punkt-kritik vil næppe bibringe læseren den fornødne bevidsthed om problemernes sammenhæng. Jeg har derfor forsøgt – ikke en punkt-for-punkt-tilbagevisning af Erik Rasmussens kritik – men derimod et mere sammenhængende svar. Dette skal ikke opfattes som en undskyldning for at svare undvigende på kritikken: Jeg bilder mig ind, at jeg med den valgte fremgangsmåde kan give et fyldestgørende svar også på de enkelte kritikpunkter.

Først vil jeg gøre opmærksom på, at der på en række punkter næppe kan være nogen reel uenighed mellem Erik Rasmussen og mig, selv om Erik Rasmussen får det til at lyde sådan. Det gælder blandt andet tilfælde, hvor Erik Rasmussen desavouerer mine dispositioner af metodisk art, uden at han tør tage skridtet fuldt ud og desavouere metoden som sådan. Og det gælder også Erik Rasmussens uforholdsmæssigt store interesse for problemer, der efter min bedste overbevisning er af rent terminologisk art.

Hvad angår det *metodiske*, så har jeg for eksempel svært ved at se noget perspektiv i Erik Rasmussens kritik af, at min afhandling først og fremmest er en »logisk eksercits«. Da Erik Rasmussen jo næppe kan mene, at der er noget galt i at være logisk, må hans synspunkt vel blot være, at logikken ikke er en tilstrækkelig ingrediens i videnskaben. Det er jeg helt enig i. Jeg stiller mig derfor undrende over for Erik Rasmussens påstand om, at jeg ikke har forstået, at logikken ikke konstituerer videnskaben. For det første har jeg aldrig hævdet, at logik konstituerer videnskaben, for det andet har jeg klart givet udtryk for, hvad der reelt er det modsatte synspunkt, nemlig i min kritik af koherensteorien (pp. 91-93) og rationalismen (pp. 104-106): Realvidenskab kræver et empirisk »input«, der så bearbejdes

logisk. Men videnskabsteori kan kun i begrænset omfang være en empirisk videnskab, og derfor spiller logikken en fremtrædende rolle for mig. I øvrigt forekommer det mig, at Erik Rasmussens alternativ til »for meget logik« ikke så meget er »mere empiri«, men snarere »mere u-logik« – herom senere.

Jeg forstår heller ikke, at Erik Rasmussen kan have så ondt af min udstrakte anvendelse af distinktionen »logic of justification«/»logic of discovery«, hvis relevans han jo udtrykkeligt anerkender. Det passende kritikpunkt for Erik Rasmussen måtte her i givet fald være at påvise, at jeg anvender sondringen forkert i stedet for blot på en noget ubestemt måde at antyde, at jeg anvender den for meget. Jeg anvender den selvfølgelig, når jeg skønner det relevant og er i den sammenhæng naturligvis modtagelig for konkret kritik, som imidlertid udebliver.

Jeg betvivler også relevansen af Erik Rasmussens sammenkædning af reel ueghed med rent *terminologiske* forskelle. Det gælder for eksempel begreberne »nonkognitivism« og »værdirelativisme«, som jeg – modsat Erik Rasmussen – betragter som synonyme, blandt andet støttet på, at både Brecht og Felix Oppenheim eksplicit er af samme opfattelse. Jeg forstår slet ikke, at Erik Rasmussen kan hævde, at disse forfattere bør tages mindre alvorligt, når de udtrykker sig i noter. Og Brechts såkaldte »forbehold« går kun på termen »nonkognitivismes« hensigtsmæssighed, ikke på en teoretisk forskel. Men modsat Erik Rasmussen mener jeg, at det kan være ret ligegyldigt, hvad man kalder synspunktet, og det er derfor også fuldstændig ligegyldigt, hvilken term jeg benytter i min undertitel. Hvad Erik Rasmussen tillader sig – »fortiter in modo« – at kalde »pladstagende misforståelser«, er en efter min mening tiltrængt markering af, at Brechts begreb »videnskabelig værdirelativisme« kan opfattes både snævert og bredt. Snævert, fordi Brecht selv tillægger værdirelativismen et meget specifikt indhold (neutral værdiontologi). Bredt, fordi han betragter værdirelativismen som en væsentlig strømning i det 20. århundredes videnskabsteori. (Det kan vel kun være en del af de hos Brecht omtalte »værdirelativister«, der tilslutter sig en neutral værdiontologi). Det fremgår nu af Erik Rasmussens eksplicite modstilling af »værdirelativisme« og »nonkognitivism«, at han selv går ind for den snævre tolkning, og herefter kalder han bastant alt andet for »misforståelser«. Men i betragtning af, at Erik Rasmussen eksplicit vedkender sig – og nu dog i det mindste beklager – at han har benyttet termen »værdirelativisme« om en bredere kreds af problemer, så skulle han dog være den sidste til at harcellere over en bredere tolkning.

Når jeg (p. 297) taler om en uofficiel »opinio communis« på Institut for Statskundskab, så drejer det sig i øvrigt slet ikke om modstillingen mellem »nonkognitivism« og »værdirelativisme« eller om en snæver eller bred Brecht-tolkning, men derimod om, hvordan man blandt lærere og studerende har kombineret Brechts værdirelativisme med Myrdals videnskabssociologi. Mit kendskab til denne uofficielle »opinio communis« har været talrige diskussioner med studerende og kandidater. Hvilken grund har Erik Rasmussen til dogmatisk at postulere, at jeg skulle have »misforstået« opfattelsen hos disse mennesker, som jeg dog sikkert har kommunikeret væsentligt mere effektivt med, end Erik Rasmussen har? Men foreløbig taler vi stadig om det rent terminologiske. Den mere indholdsmæssige side af sagen kommer jeg tilbage til.

Et par andre terminologiske problemer skal nævnes. Erik Rasmussen har misforstået mit syn på »intersubjektiv overførbarhed«: Jeg hævder ikke – og mener ikke – at »intersubjektiv overførbarhed« er en lavere grad af objektivitet. Erik Rasmussens efterfølgende diskussion af forholdet mellem »objektivitet« og »intersubjektiv overførbarhed« bliver dermed uden betydning for min afhandling. Jeg ville dog nok tilråde mere forsigtighed, end Erik Rasmussen praktiserer, ved anvendelsen af notorisk flertydige termer som for eksempel netop »objektivitet« (som jeg diskuterer p. 60). Når Erik Rasmussen hævder, at logikken er værdifri, men ikke objektiv, så kan jeg tilslutte mig dette – i *én* konventionel betydning af ordet »objektiv«; men i en *anden* konventionel betydning er påstanden alt andet end indlysende. Og dette kan jo give anledning til helt overflødige diskussioner.

Et yderligere eksempel. At tale om »normative aspekter« i stedet for normative »dele« eller »elementer« er ifølge Erik Rasmussen »mere end en strid om ord«. Nej, selvfølgelig er det ikke andet end en strid om ord. Hvilken eventuel forskel der i øvrigt måtte være mellem Erik Rasmussen og mig i vort syn på værdiproblemet er naturligvis helt uafhængigt af, hvordan vi *udtrykker* problemet.

Men det er på tide at tage fat på det *indholdsmæssige*. Så vidt jeg kan se, kan diskussionen koncentrerer om to hovedproblemer. Det ene drejer sig om værdirelativismen som epistemologisk eller logisk teori. Det andet drejer sig om den Myrdalske videnskabsociologi.

Epistemologisk eller logisk værdirelativisme?

Hvad angår værdirelativismens videnskabsteoretiske status, så hersker der vist ingen uenighed om, at der ses både epistemologiske og logiske legitimeringer (selv om Erik Rasmussen altså som sagt reserverer betegnelsen »videnskabelig værdirelativisme« for den epistemologiske opfattelse). Erik Rasmussen afviser den logiske, idet han foretrækker den epistemologiske, og han skriver i den forbindelse: »Alle videnskabsteoretiske opfattelser er til evig debat . . .«

Jeg tvivler ikke på, at denne formulering vil være velegnet til at give Erik Rasmussens opfattelse mange tilhængere. Vi kan jo aldrig udelukke, at vi en skønne dag vil blive tvunget til at revidere vores opfattelse, derfor er der ikke noget, der er definitivt. De fleste af os vil instinktivt tilslutte os denne visdom.

Men Erik Rasmussens synspunkt (». . . er til evig debat . . .«) er vel ikke noget, der gælder specifikt for videnskabsteori? Det gælder vel i videnskab i det hele taget. Helt selvfølgelig er synspunktet i empirisk videnskab. Men gælder det også for alle logiske domme? En påstand som: » $2 + 2 = 4$ « – er den til evig debat? Er det ikke snarere sådan, at påstanden » $2 + 2 = 4$ « er en definitiv logisk konsekvens af den måde, vi definerer de enkelte tal på? Man ville vel ikke på noget tidspunkt i fremtiden kunne nå frem til, at $2 + 2$ ikke er 4, såfremt man fastholder tallenes konventionelle betydning?

Den logiske legitimering af værdirelativismen har præcis samme status. Det følger af den måde, begreberne »kognitiv påstand« og »normativ påstand« (»værdi«) er defineret på, at »værdier« ikke eksisterer. Der eksisterer naturligvis mange ting, man anser for værdifulde, men selve værdien kan ikke eksistere. Derfor kan værdirelativismen legitimeres semantisk-logisk.

Men ifølge Erik Rasmussen er dette åbenbart logisk-positivistisk snæversyn, der må vige til fordel for den Weber-Brecht'ske dybsindighed. Det kan der altså være delte meninger om. Jeg har i min afhandling argumenteret for den logiske teoris overlegenhed, og dette skal jeg ikke gentage her; jeg indskrænker mig blot til de kommentarer, der umiddelbart er nødvendiggjort af Erik Rasmussens indlæg.

For det første bliver værdirelativismens pointe af Brecht ustandselig fremhævet som »is-ought«-distinktionen (»kløftdoktrinen«), og det virker ikke rimeligt, at man skulle kunne se helt bort fra alle disse eksplicit logiske argumenter til fordel for Brechts mere spredte og sparsomme epistemologiske argumenter. Brechts opfattelse er med andre ord ikke konsistent, for hvis hans opfattelse har været konsistent epistemologisk, hvad skal han så bruge kløftdoktrinen til?

Desuden er det tvivlsomt, hvor stor en personkreds man kan tillægge det Brecht'ske epistemologiske synspunkt. Jeg har ikke i Webers to berømte artikler (fra henholdsvis 1904 og 1917) om værdiproblemet fundet noget holdepunkt for, at Weber skulle foretrække en epistemologisk teori frem for en logisk. Jeg er ret sikker på, at man i artiklerne spredt vil kunne finde forskellige signaler, der snart peger i den ene, snart i den anden retning – men eksplicit er han ikke. Det er dog muligt, at større Weber-kendere end jeg vil kunne afklare dette spørgsmål i Erik Rasmussens favør. Derimod må det være helt grebet ud af luften at tillægge Myrdal det epistemologiske synspunkt, og det må Erik Rasmussen jo gøre, hvis han både vil reservere termen »værdirelativisme« for Brechts epistemologiske teori og vil betegne Myrdal som værdirelativist.

Når jeg skriver, at Brecht begrundet sit synspunkt religiøst, så er det støttet på følgende citat hos Brecht (1959: 288), som jeg selv gengiver p. 293:

»If there be a benign Creator who has made world and man and has set the standards which determine the value of everything then these standards and the values that underlie them or are in accord with them are objectively there, or at least objectively valid. No scientific relativist would deny that. Yet as long as science humbly accepts its inability to prove the reality of God with scientific means, this type of objectivity of values cannot be scientifically verified.«

Jeg kan vanskeligt – i hvert fald ud fra konteksten – tolke det anderledes, end at Brecht her må mene, at Guds eksistens både må være en nødvendig og en tilstrækkelig betingelse for at tro på absolutte værdier. Erik Rasmussen postulerer nu, at jeg har »fejllæst« det, men gør ikke opmærksom på, hvori fejllæsningen består. Muligvis tænker Erik Rasmussen på et andet Brecht-citat (1959: 125), som jeg gengiver p. 284, hvor Brecht drager en analogi mellem etisk og religiøs erkendelse. Kombinerer man de to citater, får man i øvrigt indtryk af en vis uafklarethed hos Brecht. Min påstand om den religiøse baggrund for Brechts teori er i øvrigt også – og især – støttet på en ældre artikel af Brecht – fra 1947.

Det fører så frem til striden om, hvad videnskab kan, modsat hvad religion og ideologi kan. Jeg skal her gøre en lang historie kort og blot notere mig Erik Rasmussens egen karakteristik af videnskab som »ubetinget sandhedssøgen«. I forlængelse heraf må man vel kunne sige, at hvis man på en eller anden måde kan

opnå sikker indsigt i absolutte værdier, så må dette vel kunne kaldes »sandhed« om absolutte værdier, og den benyttede fremgangsmåde til erkendelsen er derfor definatorisk videnskabelig. Forudsætningen for at fastholde Erik Rasmussens synspunkt her ville være, at man betegnede visse gyldige erkendelsesformer som værende ikke-videnskabelige. Dette ville igen forudsætte en ret håndfast definition på »videnskabelig metode«. Men, som jeg også gør opmærksom på pp. 289-90, så foretrækker Erik Rasmussen at følge Carl Friedrichs meget åbne og fleksible metodefinition, der reelt ikke stiller andre krav end konsensus i en videnskabelig gruppe. Da denne konsensus sagtens kan tænkes at omfatte værdiers gyldighed, har jeg fremført dette åbne metode-begreb som et væsentligt kritikpunkt imod Erik Rasmussens værdirelativisme. Jeg noterer mig, at Erik Rasmussen i sit svar undlader at tage dette problem op, men dog fortsat argumenterer, som om det ikke eksisterede.

Derimod er Erik Rasmussen og jeg naturligvis ikke uenige om, at man inden for værdirelativismens rammer kan »sige ganske meget om værdier«. Dette er emnet for mit afsnit 4.8, pp. 410-30. Jeg nævner dette, fordi Erik Rasmussen henviser til sin egen analyse i bogen *Lighedsbegreber* på en måde – eller i en kontekst – der kan få læseren til at tro, at jeg ikke skulle være bekendt med denne mulighed.

Om værdiers eventuelle eksistens skriver Erik Rasmussen, at jeg må forestille mig, at han og Brecht opfatter værdier »som en art halvguder eller Platon'ske ideer, altså tilskriver dem en egen, af mennesker uafhængig eksistens«. Ja, det er faktisk noget i den retning, jeg forestiller mig, og for Brechts vedkommende støtter jeg det på hans eksplicite henvisning til Guds eksistens. Men eftersom jeg (naturligvis) har misforstået dette, kunne det være interessant at høre, hvad Erik Rasmussen så mener, værdier kan være. Og nu får vi faktisk et svar, fordi Erik Rasmussen fortæller os straks efter, at »værdier forekommer i menneskers bevidsthed. De er altså bør-fænomener, der . . . også er er-fænomener«. Det er imidlertid fantastisk, at Erik Rasmussen kan skrive dette, da Brecht selv jo netop forklarer, at dette fænomen – som han kalder »evaluations« (pp. 127-28) – ikke kan være et argument, der vedrører værdirelativismen. Og *hvis* det var et argument, så ville enhver form for værdirelativisme jo være klart falsificeret af den omstændighed, at de pågældende »evaluations« forekommer, hvilket ingen jo benægter. Og umiddelbart herefter fortsætter Erik Rasmussen: »Brecht lader *derfor* (min fremhæv., JH) . . . sin videnskabelige værdirelativisme ikke tage stilling til et spørgsmål der ligger udenfor videnskabens rækkevidde«. Erik Rasmussen signalerer hermed, at han altså mener det alvorligt, når eksistensen af »evaluations« nævnes som et argument imod en logisk værdirelativisme.

Den samme kortslutning ser vi i spørgsmålet om værdiers »mening«. De logiske positivist har desværre lagt navn til det synspunkt, at normative påstande er »meningsløse«. Men synspunktet blev vist hurtigt trukket tilbage, fordi det var oplagt, at de logiske positivist selv udmærket forstod »meningen« med normative påstande. Når de oprindeligt hævdede, at normative påstande er »meningsløse«, så var det jo blot en vildledende og provokerende måde at formulere deres udgave af værdirelativismen på. Det må ikke opfattes, som om de på et mere praktisk plan ikke forstod »meningen« med normative påstande. Men det må vel være

indlysende, at den omstændighed, at altså alle mennesker forstår meningen med normative påstande, nemlig som udtryk for menneskelige præferencer, er helt uden betydning for spørgsmålet om, hvorvidt »værdier« eksisterer eller ej. Selv for Brecht er eventuelle absolutte værdiers indhold jo noget totalt ubekendt, og de kan derfor ikke forventes at have nogen relation til empirisk forekommende normative holdninger. Erik Rasmussen kan derfor ikke med nogen som helst ret påberåbe sig normative påstandes praktiske »meningsfuldhed« som et argument imod en logisk værdirelativisme, og det er vistnok også forkert, når Erik Rasmussen antyder, at Brecht bruger dette argument. Det, som Erik Rasmussen systematisk gør galt her, er, at han betragter værdiernes (dvs. normative holdningers) rolle i det faktiske samfundsliv som noget, der kan have betydning for en stillingtagen til værdirelativismens videnskabsteoretiske status. Da dette er en logisk fejlslutning, bortfalder de pågældende betragtninger som argumenter imod en logisk funderet værdirelativisme. Jf. at Erik Rasmussen (1971: 36) motiverer videnskabsmandens ret til at lægge værdier til grund for sit videnskabelige arbejde med, at værdirelativismen ikke udelukker eksistensen af absolutte værdier.

Alt i alt har jeg svært ved at se, at Erik Rasmussens kritik rammer noget som helst væsentligt i min redegørelse og diskussion af de to teorier. Derimod forekommer det mig, at der er bevægelse i Erik Rasmussens værdirelativisme. Jeg har for nylig erfaret, at Jørgen Poulsen har præget termen »værdi-agnosticisme« om det synspunkt, at man ikke kan vide, om værdirelativismen er rigtig eller forkert. Jeg tangerer synspunktet i min afhandling (pp. 275-276), hvor jeg gør opmærksom på, at synspunktet alligevel er »biased« i værdirelativistisk favør. Jeg har ikke her mulighed for at diskutere det nærmere. Jeg spekulerer på, hvad Erik Rasmussen mener om synspunktet. Da hans energiske kamp mod min påstand om værdiers ikke-eksistens bliver støttet af argumenter, der (hvis de ikke havde været ugyldige) i givet fald ville have været argumenter for værdiers eksistens, så forekommer Erik Rasmussens position over for værdirelativismen mig p.t. at være helt uafklaret.

Værdirelativisme og videnskabssociologi

Så vidt det metaetiske problem. Nu over til, hvad jeg kalder det *videnskabssociologiske* problem, som Erik Rasmussen indrømmer ikke bør inddrages under termen »videnskabelig værdirelativisme«. Men indrømmelsen forekommer noget halvhjertet. I hvert fald er Erik Rasmussen, i bedste fald terminologisk – i værste fald teoretisk – uklar, når han hævder, at den »videnskabelige værdirelativismes konsekvenser forstås ikke til fulde medmindre man accepterer vor erkendelses vidtgående værdibinding.« Eller: »... den videnskabelige værdirelativisme .. (er) .. relevant for de konsekvenser den har for erkendelsens muligheder og grænser, derunder for om »vi kan etablere et sandt virkelighedsbillede««. Disse passager antyder, at Erik Rasmussen fortsat opererer med et bredt »værdirelativisme«-begreb, omfattende også den Myrdalske videnskabssociologi. I hvert fald er de ret uforklarlige, hvis Erik Rasmussen opererer med Brechts »værdirelativisme«-begreb, da Brecht slet ikke kunne finde på at benytte sin »værdirelativisme« som argument for eller imod mulighederne for at etablere et værdifrit og sandt virkelig-

hedsbillede. Brechts værdirelativisme har ingen videnskabssociologiske implikationer. Nogle værdirelativister interesserer sig for den videnskabssociologiske problematik; men det er der også mange værdikognitivist, der gør.

Hvad angår selve den Myrdalske videnskabssociologi, så har jeg i min afhandling søgt at vise, at de Myrdalske argumenter for erkendelsens afhængighed af værdier, systematisk drejer sig om eksterne værdielementer, der altså er uden betydning for erkendelsens gyldighed. Dette er også det gængse synspunkt. Når jeg videre kritiserer Myrdal for sine ideer om at lægge »relevante« og »signifikante« værdipræmisser til grund for videnskabeligt arbejde, som om dette ville kunne give videnskabelige domme gyldighed, og når jeg i den forbindelse påberåber mig, at Myrdal ikke respekterer Hares teoremer, så havde jeg egentlig forventet, at Erik Rasmussen ville besinde sig og revidere sin hidtil næsten uforbeholdne støtte til Myrdal. Jeg har selv været i tvivl om, hvor Erik Rasmussen stod i forholdet til Hares teoremer, men når jeg blandt andet skriver (p. 163) om Erik Rasmussen, at »... direkte adspurgt ... vil (han) kunne se det uholdbare i at lade en videnskabelig teoris gyldighed være logisk afhængig af en principielt subjektiv værdipræmis«, så var det faktisk for at give Erik Rasmussen mulighed for et diskret tilbagetog fra den palus Myrdaliana, han længe synes at have siddet fast i. I stedet hævder Erik Rasmussen, at Hare-teoremerne reelt er identiske og kun implicerer, at der findes indikative og imperatiske præmisser. Jeg vil ikke kommentere dette, men gengiver her teoremerne til ære for læseren, der så selv må dømme:

1. No indicative conclusion can be validly drawn from a set of premisses which cannot be validly drawn from the indicatives among them alone.
2. No imperative conclusion can be validly drawn from a set of premisses which does not contain at least one imperative.

Da det fremdeles er ubekvemt for Erik Rasmussen, at der rettes kritik imod Myrdal, reagerer han endvidere ved at nedtone betydningen af sondringen mellem »logic of justification« og »logic of discovery«.

Så vidt jeg kan se, efterlader Erik Rasmussen på denne måde det indtryk, at stillingtagen til en videnskabelig doms gyldighed legitimt kan medinflueres af værdipræmisser. I betragtning af, hvor meget Erik Rasmussen i de sidste 20-25 år har profileret sig på at beskæftige sig med værdiproblemet, så ville det ikke være mere end rimeligt, at han klart og utvetydigt fortæller os, hvor han står: Kan en videnskabelig dom støttes på værdipræmisser? Hvis ja, hvordan er det foreneligt med værdirelativismens påstand om, at værdipræmisser ikke kan have videnskabelig gyldighed? Hvis nej, hvad sker der så med Myrdals ideer om at bygge på »relevante« etc. – eller eventuelt »eksplicitte« – værdipræmisser? Brecht ville naturligvis svare nej, det ses e silentio. I modsat fald skulle der et eller andet sted i Brecht (1959) mellem p. 27 og p. 116 have været et afsnit om værdipræmisser. Erik Rasmussens standardsvar på dette spørgsmål vil sikkert være, at sondringen kun er analytisk, men dette forekommer helt irrelevant, da Myrdal eksplicit taler om at slutte fra en »værdipræmis« (som altså må være temmelig normativ!) til en videnskabelig konklusion, (som jo gerne skulle være temmelig kognitiv!)

Jeg kan – for at omtale en mindre ting – slet ikke forstå, hvorfor det er så vigtigt for Erik Rasmussen at stemple Myrdals *Vetenskap och politik i nationalekonomien* fra 1930 som »naiv«. Bogen rummer – ganske som Brechts – en kritik på kløftdoktrinen grundlag af de teoretikere, der mener at kunne slutte fra »er« til »bør«. Bogens emne er – reelt – de klassiske økonomiske doktriners forhold til kløftdoktrinen, og som sådan nyder bogen international anerkendelse – efter min mening velfortjent. Bogen beskæftiger sig ikke med det videnskabssociologiske problem, der siden har optaget Myrdal så stærkt, og det er vel derfor, han selv har betegnet den som »naiv«. Men denne overdrevne selvkritik er jo kun et resultat af Myrdals specielle form for logik, da man jo vanskeligt kan bebrejde ham, at bogen ikke beskæftiger sig med alt muligt uden for det afstukne emne. Hvis Myrdal (1930) er »naiv«, så kunne man med samme ret kalde Brecht for naiv. De to bøger minder en del om hinanden. Begge beskæftiger sig omfattende med kløftdoktrinen, begge på et højt intellektuelt niveau. Men ingen af disse værker beskæftiger sig med det videnskabssociologiske problem – selv om også Brecht naturligvis kender denne problematik (jf. Brecht, 1959: 298-300).

Vender vi os til det egentlige interne videnskabssociologiske værdiproblem, som jeg behandler pp. 140-145, så er det ikke korrekt, at jeg bagatelliserer problemerne. Jeg gør mig til talsmand for en kontinuumsbetragtning – og det gør vel enhver, der tænker sig om. Jeg kan ikke tro, at der er nogen teoretiker (heller ikke Erik Rasmussen), der efter lidt nøjere overvejelse vil benægte, at værdiproblemet kan forventes at gøre sig gældende med forskellig vægt i forskellige typer af spørgsmål. Erik Rasmussen hævder, at jeg snakker mig uden om et seriøst problem, men jeg kan ikke se rettere, end at det er Erik Rasmussen, der snakker udenom, fordi han – trods mange debatindlæg i årenes løb – aldrig er gået længere ind i dette problem end til en helt generel påstand om vidtgående værdibinding. Men dette kan vel kun være en landvinding for den læser, der i forvejen er fuldstændig uden bevidsthed om problemet. Bortset fra, at det også er overraskende, at Erik Rasmussen på det nærmeste vil give Myrdal æren for at have fundet ud af noget, som i hvert fald historikere har været klar over i de sidste 2500 år (man taler her om tendensproblemet), så savner vi stadig fra Erik Rasmussen at få at vide, hvilke konkrete konsekvenser den vidtgående værdibinding får for eksempel vurderingen af videnskabeligt arbejde. Betyder det andet og mere, end at læseren af et videnskabeligt værk – for eksempel Erik Rasmussens *Komparativ politik* – bør være klar over, at forfatterens personlige (politiske) vurderinger i en eller anden ikke nærmere specificeret (men dog »vidtgående«) udstrækning har sat sit præg på fremstillingen, der derved får en vis subjektiv karakter? Hvis dette er Erik Rasmussens opfattelse, så er det naturligvis klart, at læseren er bedre rustet, hvis han er bevidst om al videnskabs værdibinding. Men han ville naturligvis være endnu bedre rustet, hvis han blev informeret om, hvilke værdier den konkrete forfatter har, og som derfor kan forventes at have influeret den videnskabelige fremstilling. Formentlig netop af den grund skriver Erik Rasmussen, at kravet om værdibevidsthed må rettes til alle parter i forskningsprocessen. Dette skulle kunne medføre optimal intersubjektiv overførbarehed. Hvis Erik Rasmussen ellers betragter denne optimale intersubjektive overførbarehed som et gode –

og det må man formode – så må man vel herudfra kunne deducere den kendte norm om »eksplicit angivelse af værdipræmisser«, for det må vel så – i kommunikationsprocessen – være forfatterens bidrag til værdibevidstheden og dermed den intersubjektive overførbarehed (jf. Rasmussen, 1971: 47). Og helt i tråd hermed skriver Erik Rasmussen (1987: 82) om denne læservenlige oplysningsvirksomhed: »That much is demanded by simple honesty, which remains imperative in the ethic of science«. Imidlertid er det ikke lykkedes mig i den betydelige del af Erik Rasmussens forfatterskab, som jeg har kendskab til, nogetsteds at finde nogen som helst oplysning om forfatterens værdipræmisser, der kunne være til hjælp for læserens værdibevidsthed og således bidrage til den intersubjektive overførbarehed. For at gøre en lang historie kort, så er min fornemmelse den, at der er en interessant forskel mellem Erik Rasmussen som videnskabsteoretiker og som videnskabspraktiker. Sidstnævnte har åbenbart den helt konventionelle akademiker-opfattelse, at forskerens »værdier« er hans egen private sag og derfor må være læseren uvedkommende.

Erik Rasmussens påstand om, at jeg i det videnskabssociologiske spørgsmål klynger mig til min yndlingsdistinktion »logic of justification«/»logic of discovery« er i øvrigt helt misforstået. Erik Rasmussens reference er til et afsnit, der eksplicit handler om vægtningen mellem kognitivt og normativt i politisk argumentation, og min påstand her bør ikke overføres til den videnskabssociologiske problematik, hvor vægtningen af det normative er nul ud fra en »logic of justification«-betragtning; men selve det videnskabssociologiske problem er jo et »logic of discovery«-problem!

Konkluderende vil jeg sige, at det forekommer mig, at Erik Rasmussen lige så lidt som i det metaetiske spørgsmål har kunnet røkke ved mine synspunkter i det videnskabssociologiske spørgsmål.

Jeg har dog fundet ét punkt, hvor Erik Rasmussen *muligvis* har fanget en fejl. Det drejer sig om, at jeg skulle have oversat »ultimate« ved »ultimativ«. Det er naturligvis forkert. Men Erik Rasmussen oplyser ikke, hvor det sker, og jeg har ikke selv kunnet finde det. Såfremt han alligevel har ret, så er det hermed beklaget – forudsat det er ment som en oversættelse, dvs. ikke i en kontekst, hvor en lang række termer (for eksempel også »absolut«, »objektiv« etc.) opremses, fordi de i værdidebatten ofte ubevidst benyttes i flæng, uden af den grund at være indbyrdes oversættelige.

Jeg kan eventuelt også beklage det manglende register. Til mit forsvar skal jeg blot sige, at flertallet af disputatser fra Institutet heller ikke har været forsynet med register.

Til afslutning en bemærkning om perspektivet i denne diskussion. Det hed i bedømmelsesudvalgets indstilling, at jeg svarer godt til »den videnskabsteoretiske tradition ved Institut for Statskundskab som præget af Erik Rasmussen«. Denne bemærkning må kunne få Erik Rasmussen til at rynke brynene. Men det er faktisk i en større sammenhæng vigtigt at fastholde, at mit projektmål har været at redde værdirelativismen fra den kritik, som den i stigende grad har været udsat for. Ikke mindst på denne baggrund skulle man tro, at Erik Rasmussen sympatiserede med mit projekt, selv om jeg på væsentlige punkter har måttet di-

stancere mig fra ham. På mange måder havde det været nok så interessant at høre reaktionerne fra værdi-kognitivisternes side. Det er jo først og fremmest dem, der er skydeskive for min kritik, og det må derfor have været dem ganske bekvemt således at se to værdirelativister spillet ud mod hinanden. Men den debat skal nu nok komme, for som bekendt: »alle videnskabsteoretiske opfattelser er til evig debat«.

Litteratur

- Brecht, Arnold (1947). »Beyond Relativism in Political Theory«, *American Political Science Review*, pp. 470-88.
- Brecht, Arnold (1959). *Political Theory. The Foundations of Twentieth-Century Political Thought*, Princeton, N.J.
- Humlum, Jøren (1989). *Politisk argumentation. – Med særligt henblik på værdirelativismens teoretiske forudsætninger og implikationer*, Århus: Institut for Statskundskab.
- Myrdal, Gunnar (1930). *Vetenskap och politik i nationalekonomien*, Stockholm.
- Oppenheim, Felix E. (1968). *Moral Principles in Political Philosophy*, New York, N.Y.
- Rasmussen, Erik (1971). *Komparativ Politik*, bd. 1, 2. udg., København.
- Rasmussen, Erik (1981). *Lighedsbegreber*, København.
- Rasmussen, Erik (1987). *Complementarity and Political Science*, Odense.
- Weber, Max (1973). *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, 4. Aufl., Tübingen.

stancere mig fra ham. På mange måder havde det været nok så interessant at høre reaktionerne fra værdi-kognitivisternes side. Det er jo først og fremmest dem, der er skydeskive for min kritik, og det må derfor have været dem ganske bekvemt således at se to værdirelativister spillet ud mod hinanden. Men den debat skal nu nok komme, for som bekendt: »alle videnskabsteoretiske opfattelser er til evig debat«.

Litteratur

- Brecht, Arnold (1947). »Beyond Relativism in Political Theory«, *American Political Science Review*, pp. 470-88.
- Brecht, Arnold (1959). *Political Theory. The Foundations of Twentieth-Century Political Thought*, Princeton, N.J.
- Humlum, Jøren (1989). *Politisk argumentation. – Med særligt henblik på værdirelativismens teoretiske forudsætninger og implikationer*, Århus: Institut for Statskundskab.
- Myrdal, Gunnar (1930). *Vetenskap och politik i nationalekonomien*, Stockholm.
- Oppenheim, Felix E. (1968). *Moral Principles in Political Philosophy*, New York, N.Y.
- Rasmussen, Erik (1971). *Komparativ Politik*, bd. 1, 2. udg., København.
- Rasmussen, Erik (1981). *Lighedsbegreber*, København.
- Rasmussen, Erik (1987). *Complementarity and Political Science*, Odense.
- Weber, Max (1973). *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*, 4. Aufl., Tübingen.